

A névtan a felsőoktatásban, az ELTE Magyar Nyelvtörténeti, Szociolingvisztikai, Dialektológiai Tanszékén

1. A szakmai jelenlét. Egy tudományterület szakmai környezetének és adottságainak – művelői és tudományos eredményei mellett – a többi diszciplína közötti elhelyezkedése, intézményi háttere, kommunikációs csatornái, nemzetközi kapcsolatai, publikációs és egyéb fórumai, s persze gyakorlati alkalmazhatósága, illetve erkölcsi és anyagi támogatottsága együttesen fontos, meghatározó tényezők.¹

Különös súlya van a felsőoktatási jelenlétnek is. Nyilvánvaló tény, hogy „[e]gy-egy tudományterület működésének hatékonyságát nagyban meghatározza, hogy milyen a helyzete a felsőoktatásban: tanítják-e témaköreit az egyetemeken, főiskolákon” (HOFFMANN 2003: 38); ez a szakterület mindenkor jelene és jövője szempontjából egyaránt figyelembe veendő. A névtan esetében ez ugyan elég röviden – s nem feltétlenül kedvezően – összegezhető, a részletek ugyanakkor kevésbé közismertek (vö. HOFFMANN 2003: 38–39). A tágabb kontextusról is hiányosak az ismereteink. (Nem áll rendelkezésre hasonló áttekintés, beszámoló például a hazai névkutatás különösen fontos központjának számító debreceni magyar nyelvészeti tanszék vonatkozásában sem.) Ezen alkalommal azonban ezt a kérdéskört állítom figyelmem középpontjába, nevezetesen, hogy miként alakult a névtan helyzete a magyar felsőoktatásban, egyetemünk, illetve tanszékünk történetében.

2. Intézményi keretek és háttér. A magyarországi névkutatásnak olyan állandó, specifikus intézményes keretei – tudománytörténeti, tudánypolitikai, tudományszervezési okokkal magyarázhatóan – nem jöttek létre, mint amilyenekkel Európa-szerte találkozunk (vö. FARKAS T. lábjegyzetben hivatkozott írásával). Nincsen egyetemi katedrája sem, amelynek létrehozását BÁRCZI is – a hazai névtan intézményrendszerének lehetséges részeként, külföldi minták alapján – javasolta egykor (BÁRCZI 1970: 396). A névtan az egyetemi, főiskolai képzésekben is csekély teret kap. Ez ugyanakkor nem jelenti azt, hogy ne lenne jelen a magyar felsőoktatásban. A névkutatók többsége felsőoktatási kutatóhelyen dolgozik (például több magyar nyelvészeti tanszék élén állt, illetve áll jelenleg is névkutatással – is – foglalkozó szakember). A hallgatók pedig – ha nem is a curriculum kötelező elemeként – találkozhatnak a névkutatás témáival egyetemi, főiskolai képzésük során.

Nem volt és nincs ez másképpen az ELTE Bölcsészettudományi Karának esetében sem, ahol egyébként, az intézmény személyi és egyéb adottságaiból fakadóan, több előnyös tényező is rendelkezésre állt (avagy, megítéléstől függően: állt volna).

¹ A névtan vonatkozásában minderről l. a vonatkozó áttekintéseket (HAJDÚ 2003: 30–45, HOFFMANN 2003; legújabban pedig HOFFMANN ISTVÁNNak, JUHÁSZ DEZSŐnek és FARKAS TAMÁSNAK a Hajdú Mihály emlékére szervezett, a mai magyar névkutatás helyzetét és feladatait mérlegre tévő konferencián, 2014. szeptember 29-én tartott előadásait, melyek anyaga idén, 2015-ben jelenik meg).

A magyar névkutatás számos művelője, köztük a tudományterület (s egyúttal a hazai nyelvtudomány) történetének több meghatározó alakja volt az egyetem oktatója; többségük a magyar nyelvészeti tanszékek munkatársaként dolgozott. Az egyetem hajdani Magyar Nyelvtudományi Tanszékét Simonyi Zsigmond után Gombocz Zoltán, később Pais Dezső vezette; a Pais-tanszék mellé később létrehozott tanszék élére Bárczi Géza került. Az ekkortól (1952-től) 1. sz. Magyar Nyelvtudományi Tanszék néven működő egység irányítását Pais Dezsőtől Benkő Loránd, tőle Kiss Jenő vette át, majd Juhász Dezső lett a tanszékvezető. A tanszék neve időközben Magyar Nyelvtörténeti és Nyelvjárástani Tanszék (1970-től), majd Magyar Nyelvtörténeti, Szociolingvisztikai, Dialektológiai Tanszék (1999-től) lett. A magyar névkutatás több nemzedéke dolgozott itt (vagy a tanszéki könyvtárban, mint egykor Mikesy Sándor vagy Fehértói Katalin); pontos számbavételüktől azonban eltekintünk. A tanszék mellett működött az 1970-es évek elejétől a Névkutató Munkaközösség; itt születtek meg a magyar névkutatás első, számos kötetet (füzetet) számláló sorozatai (Magyar Személynévi Adattárak, 1974-től, 99 szám; Magyar Névtani Dolgozatok, 1976-tól, 203 szám); az első névtani folyóirat-kezdemény (Névészeti Értesítő, az 1958. évi I. magyar névtudományi konferencia nyomán), majd a Névtani Értesítő (1979-től). Ezek elsősorban Hajdú Mihály tudományszervező munkájának eredményei voltak (vö. HAJDÚ 2006, 2008), aki a névkutatás valódi működtetőjének szerepét töltötte be intézményünkben (l. JUHÁSZ 2010; FARKAS T. 2014b). A tanszék tudományos, illetve oktatási profiljában, ide értve a hallgatókkal való együttműködés különböző formáit, a névtan az elmúlt évtizedekben és jelenleg is fontos szerepet kapott. A továbbiakban ez utóbbi témakörökre irányatom figyelmemet.

3. A hallgatók bekapcsolása a tudományos munkába. Hallgatóink az évtizedek során részt vettek az aktuálisan folyó, különböző típusú – hely-, személy- vagy éppen állatnevekkel kapcsolatos – gyűjtő-, illetve feldolgozó munkákban. (Hajdú Mihály környezetében ilyenek mindig zajlottak.) Egy-egy szeminárium hallgatói is gyakran hozzájárultak ezekhez, de a diákkör szervezettebb keret is biztosított számukra. Tagjai a 70-es évek elején például a Pest megyei földrajzinévgyűjtés egyedüli képviselői voltak, a Szentendrei-sziget és a Csepel-sziget névanyagát gyűjtötték fel (ZELLIGER 1971: 209); a 80-as évek elején a magyar családnévanyag számbavételével foglalkoztak, s további – később részben meg is valósult – tervek foglalkoztatták őket (BANA 1981). Névtani diákműhely ma is működik a magyar nyelvészeti diákkörben (Slíz Mariann vezetésével, jelenleg szerényebb létszámmal és alkalmazott névtani tervekkel). A hallgatók különböző tudományos projektekbe kapcsolódhattak be, a diákkörtől függetlenül is. Hallgatói részvétel nélkül elképzelhetetlen lett volna például a 2000-es évtized egyik nagy vállalkozása, SZABÓ T. ATTILA nagyszabású erdélyi történeti helynévgyűjteményének megjelenítése. A tanulmányi versenyek, pályázatok, konferenciák pedig további lehetőségeket nyithattak számukra. De segítettek a hallgatók a Névkutató Munkaközösség – elsősorban, évtizedeken keresztül, gyakorlatilag: Hajdú Mihály – tudományszervező (a kiadványok csomagolását, postázását is magába foglaló) munkájában is.

A tehetségesebbek bizalmat kaptak a kiadási, szerkesztési munkák terén is. A Magyar Névtani Dolgozatok több számát is hallgatók gondozták. Juhász Dezső pél-

dául – aki eleinte a sorozat némelyik füzetét szerkesztette, lektorálta, s később egy ideig a sorozat szerkesztője volt – első ilyen megbízatását még hallgatóként kapta. Később, SZABÓ T. ATTILA helynévgyűjtésének szerkesztésébe szintén hallgatóként kapcsolódott be Bárh M. János, több akkori doktoranduszhallgató mellett. Hallgatók a HAJDÚ MIHÁLY által írott, a névtan felsőoktatási tankönyvének szánt Általános és magyar névtan egyes fejezeteinek előzetes „lektorálásában” is részt vettek.

A hallgatók bevonására a névtani munkálatokba, a tehetséggondozásba nyilvánvalóan másutt is többé-kevésbé hasonló utak, bár esetleg másféle lehetőségek álltak rendelkezésre. Az ELTE egykori, immár egy évtizede megszűnt Tanárképző Főiskolai Karának Magyar Nyelvtudományi Tanszékén végzett sokoldalú névtani munkáról, kutató és oktató, tehetséggondozó tevékenységről például különösen gazdag, kötet terjedelmű és átfogóan teljes beszámoló áll a rendelkezésünkre (FERCSIK szerk. 2003). Az ezen kiadványban megjelent rövidebb összefoglalót (FERCSIK 2003: 76–81) az onomasztikai tárgyú szakdolgozatok bibliográfiái, az oktatók névtani munkásságának jegyzéke és egy-egy írása, elsősorban azonban a hallgatók névtani tárgyú szakdolgozataiból, valamint egy névtani esszépályázat pályamunkáiból vett részletek teszik teljessé. A tanszék személyi állománya igen kedvező volt a szakterület szempontjából. Egykori főállású oktatói közül többen névtanból készítették bölcsészdoktori disszertációjukat (Antalné Szabó Ágnes, Erdélyi Erzsébet, Fercsik Erzsébet, Raácz Judit; vö. FERCSIK 2003: 100), de több más munkatársuk is foglalkozott – egyéb témáik mellett, legalább alkalmilag – névkutatással. (További egykori hazai példák: a Budapesti Tanítóképző Főiskola – az ELTE mai Tanító- és Óvóképző Főiskolai Karának elődje – esetében I. CS. NAGY 1985; a jászberényi főiskolán zajló tevékenységre vonatkozóan FARKAS F. 1993.)

4. Elkészült és kiadott hallgatói munkák. A névtani kurzusok hallgatói számos dolgozatot készítettek, s a névtan kedvelt szakdolgozati témának is bizonyult. Tanszékünk egykori szakdolgozati témaajánló jegyzékében (melynek köszönhetően én például nem szakdolgozati témámra, hanem doktori dolgozatom tágabb témakörére találtam rá), mintaadóként háromoldali névtani témajavaslat szerepelt. Jó pedagógiai érzékkel: egy részük átfogóbb, illetve általánosabb megfogalmazású, más részük kézzelfoghatóan konkrét témaajánlattal szolgált. Mai szemmel végignézve: többük ugyancsak doktori disszertáció témájaként kapott kidolgozást időközben egyik vagy másik felsőoktatási intézményben – a konkrét listától nyilvánvalóan függetlenül, éppen a téma fontosságának és relevanciájának megfelelően. Az ELTE magyar szakán (pontosabban: szakjain) született névtani tárgyú szakdolgozatokról olyan bibliográfia egyelőre nem készült, amilyen több felsőoktatási intézmény esetében is megjelent már (többnyire a Névtani Értesítő egyes számaiban; továbbvezető irodalmát I. CSOMORTÁNI 2014). A Magyar Nyelvtudományi és Finnugor Intézet könyvtárában meglévő szakdolgozati példányok a könyvtár elektronikus nyilvántartásában szerepelnek, az itt készült doktori disszertációkkal együtt.

A Magyar Személynévi Adattárak (MSzA., az ún. sárga sorozat), majd a Magyar Névtani Dolgozatok (MND., az ún. kék sorozat) a hallgatók dolgozatai közül is vállalta az arra érdemesnek látottak megjelentetését. A névtani adatok közzétételé, valamint a – legalább potenciális – pályakezdők motiválása, az első publikációs

lehetőség biztosítása már a két sorozat létrehozásának alapvető indoka volt. A Magyar Névtani Dolgozatok legelső száma például Nagykörű keresztnévei (1700–1899) címen (1978-ban), míg korábban a Magyar Személynévi Adattárak 25. száma Nagykörű helynevei címmel (1976-ban) látott napvilágot; mindkettő az akkoriban még egyetemi hallgató JUHÁSZ DEZSŐ első szakmai munkáiként. A két sorozatban megjelent kötetek színvonala – a sorozatot szerkesztő HAJDÚ MIHÁLY által is elismerten – elég egyenetlen volt, de az alapvetőnek tekintett célok szempontjából (l. fentebb) így is támogatandónak tűnhetett. Olyan kötet is jelent meg a sorozatban, amely kifejezetten hallgatói dolgozatok gyűjteményes kiadásaként látott napvilágot (l. a Tanárképző Főiskolai Kar hallgatóitól az írói névadásról: HAJDÚ szerk. 1991).

Ha e kiadványsorozatok teljes listáját végignézzük, egy sor jól ismert szerzői névre – névkutatóra és nem névkutató nyelvész névére – találhatunk köztük. Egy részük még hallgatóként, más részük már kutatóként jelentette meg munkáját a sorozat keretében. Az anyagi, illetve „természetbeni” és technikai háttérrel az ELTE, valamint a Névkutató Munkaközösség, illetőleg Hajdú Mihály biztosította. (Minderről l. HAJDÚ 2006; a két sorozat teljes listája: Névtani Értesítő 28. 2006: 231–241.) A tehetségesebb hallgatók jól megválogatott írásainak – cikkeinek, ismertetéseknek – további kézenfekvő lehetőséget nyújthatott a Névkutató Munkaközösség alapította Névtani Értesítő folyóirat. Ma is biztosít rá teret, természetesen a szakmai színvonal általános elvárásainak, sztenderdjeinek megfelelően.

5. A tantervi képzés formái és lehetőségei. A névtan a magyar felsőfokú oktatásban hagyományosan és jellemzően választható tantárgyként volt jelen, legismertebben a bölcsész, illetve bölcsész tanári képzésekben; főleg (de nem kizárólag) a magyar szakos hallgatóknak meghirdetett kurzusok körében. A bolognai rendszer ezt a képet differenciáltabbá tette, a specializálódó képzések révén új utakat, lehetőségeket is nyitva.² Az 1960–70-es években viszont névtani képzés még nemigen létezett itthon (l. HOFFMANN 2003: 38), bár egyes névtani témák nyilvánvalóan korábban is előkerültek a névtannal is foglalkozó kutatók oktatási gyakorlatában.

Egy komplex, több tudományágra kiterjedő névtani képzési programra MEZŐ ANDRÁS 1977-ben tett javaslatot az MTA Magyar Nyelvi Bizottságának, szakkollégiumi képzés formájában látva azt megvalósíthatónak (MEZŐ 1981: 98). Később PESTI JÁNOS (1985) számolt be arról, hogy Pécsen a magyar nyelvészeti program keretében negyedéves tárgyként szerepel a névtan, s hogy több hazai intézményben is lelkesen kapcsolódnak be a hallgatók a névtani témákkal való foglalkozásba. PESTI javasolta egyúttal a névtannak a felsőoktatási képzésekbe való felvételét, s felvetette, hogy az ELTE-n a magyar szakhoz, a nyelvészeti képzéshez kapcsolódó ún. C szakként, „félszakként” is érdemes lenne oktatni. Mindezeknek a javaslatoknak a megvalósulásáról azonban nincs tudomásunk (vö. HOFFMANN 2003: 38).

A névtan elsősorban speciális kollégiumok, szakszemináriumok tárgya, lehetősége maradt, legalábbis ott, ahol volt a tudományterület iránt érdeklődő, azzal fog-

² Az ELTE-n meglévőkről l. még később. Itt példaképpen csak azt jegyzem meg, hogy a Károli Gáspár Református Egyetem Terminológia mesterszakának is indulásától fogva szerves része a névtani képzés: Névtani ismeretek címen, heti 2 órás előadás és 2 órás gyakorlat formájában.

lalkozó oktató. Ez a helyzet a határon túli magyar felsőoktatási intézményekben is (vö. BAUKO 2011, CSOMORTÁNI 2014). A névtani tematika természetesen sokféle lehet: kifejezetten interdiszciplináris jellegű, komplex, a tanítói képzés céljaihoz igazodóan (kidolgozott példáját is l. VARGÁNÉ 2011); az adott kisebbségi helyzet névtani problematikájára hangsúlyozottan reflektáló (vö. BAUKO 2011); stb. A névtani vonatkozású ismeretek ugyanakkor más felsőfokú tantárgyak kapcsán, keretében is előkerülhetnek. Erre sokféle lehetőség nyílhat az egyetemi, főiskolai magyar nyelvészeti képzésben (vö. FERCSIK 2003: 76–77), ahogyan egyébként az alap- és középfokú oktatás keretében is (l. VARGÁNÉ 2011 is). Az utóbbi témakör viszont már más tanulmányok témája (a korábbi szakirodalmakra l. HOFFMANN 2003: 227–228; korábbi tankönyvek, tankönyvcsaládok egyébként több jó példát mutatnak rá).

Ami az ELTE-t illeti, az egyetem több karán is folyik, illetve folyt névtani oktatás, választható kurzusok formájában. Ez volt a helyzet az ELTE egykori Tanárképző Főiskolai Karán, de utalhatunk a mai Tanító- és Óvóképző Főiskolai Kar elődjén folyó tevékenységre is (ezekről l. fentebb). Névtani tematika elképzelhető lenne más karokon is, az Állam- és Jogtudományi Karon például a névjog vonatkozásában, kifejezetten ilyen tematikájú kurzusokról azonban nincs tudomásom. Amiről viszont nemigen tudunk, pedig létezik: az egyetem térképész képzésében korábban és jelenleg is helyet kaptak, illetve kapnak tulajdonnevekkel foglalkozó kurzusok. Érthető módon: a térképi névírás, a földrajzi nevek helyesírása, a helynevek sztenderdizálása és egyéb kérdések fontosak a szak hallgatói számára. A korábbi ötéves térképészképzésben így Földrajzinév-írás címen, a jelenlegi bolognai rendszerű képzésben pedig (a földrajztudományi alapképzés térképész szakirányán) Földrajzi nevek címmel heti 2 óra elmélet és 1 óra gyakorlat, azaz kötelező előadás és szeminárium képviseli a szükséges névtani ismereteket.³ Bizonyos névtani vonatkozások további tantárgyaik keretében is helyet kapnak még.

A továbbiakban az egyetem magyar nyelvészeti tanszékei mellett működő képzés történetére fordítom figyelmemet.

6. A névtan oktatása az ELTE magyar nyelvészeti tanszékein. Az ELTE Bölcsészettudományi Karán több tanszéken, illetve szakon is feltűnnek választható névtani kurzusok a tanrendi kínálatban. A legjellemzőbben, folyamatos rendszerességgel és a legnagyobb választékkal azonban mindig a magyar nyelvészeti tanszékek kurzusainak listáiban, a választható órák között találkozhatunk ilyenekkel.

Az 1970-es évek második felében, illetve a 80-as évek elején például Ördög Ferenc, Benkő Loránd és Hajdú Mihály tartottak névtani szakszemináriumokat a magyar szakosoknak (l. ÖRDÖG 1983). Ördög Ferenc az 1975/76-os tanévtől rendszeresen tartott személynévtani szakszemináriumának tematikájáról, illetve tapasztalatairól be is számolt akkoriban, nemzetközi és hazai fórumokon egyaránt (ÖRDÖG 1982, 1983). A legnépszerűbb névtani kurzusokat a későbbiekben Hajdú

³ A tárgy oktatásával kapcsolatos feladatokat Földi Ervin, majd Faragó Imre, illetve Márton Mátyás látták el. Minderre, köztük a korábbi képzés tematikájára l. a korábban a Természettudományi Karhoz, majd az Informatikai Karhoz tartozó Térképtudományi és Geoinformatikai Tanszék honlapját: <http://lazarus.elte.hu>. (A kapcsolódó információkért Márton Mátyásnak tartozom köszönettel.)

Mihály tartotta. A legkülönlegesebb névtanos szakszemináriumok viszont Benkő Loránd nevéhez fűződtek, melyeket hagyományosan szerdánként, az ebéd utáni időszakban (1 és fél 3 közt) tartott oktatói szobájában. (Az utolsó években, legutoljára 2009 tavaszán, már csak kéthetente, a lakásán. A vizsgáztatás terhét időközben Juhász Dezső vette át tőle, később egy-egy bevezető órát is vállalva a csoport hallgatók számára.) A hallgatóság egy (éveken keresztül: nagyobb) része a(z) akkori, s nem csupán nyelvtörténész és névtanos) tanszéki kollégák közül került ki. A 90-es évektől Anonymus tulajdonnevei és a magyar honfoglalás, majd Ómagyar névtani problémák volt a kurzusok témája, illetve klasszikus, félévről félévre ismétlődő címe. Félévente új tartalommal, rendszerint Anonymust állítva a középpontba haladt Benkő – egy időszakban capitulumról capitulumra – az anyaggal; az utolsó félévekben pedig a Bíborbanszületett művét, illetve utolsó névtani kötetének, a Szovárd-kérdésnek az anyagát tárgyalta. A szakszemináriumi kínálat alakulását az egykori tanrendekből, órameghirdetésekből lehet pontosabban is rekonstruálni.

Az ELTE egykori Magyar Nyelvtörténeti és Nyelvjárástani Tanszékén működött egy időben az ország minden bizonnyal egyetlen önálló névtani képzési programja. Az egyetem képzési kínálatában 1992 őszén jelentek meg az ún. Önálló programok, s köztük a tanszék szervezésében a Hungarológiai szociolingvisztikai, a Dialektológiai és a Névtani program.⁴ A tanszék által gondozott önálló programok nyolc tanegységből álltak. A Hajdú Mihály által vezetett Névtani program esetében: A tulajdonnév jelentése, funkciója, grammatikája; Bevezetés a személynévkutatás elméletébe és módszertanába; Bevezetés a helynévkutatás elméletébe és módszertanába; A régi magyar személynévadás; A régi magyar helynévadás; Terepgyakorlat a helynevek vagy a személynévek témaköréből; A névtudomány és a történettudomány; A mai magyar keresztnévadás és becézés.⁵

A Névtani program a magyar nyelvészeti tanszékek oktatói által meghirdetett névtani speciális kollégiumoknak, illetve szakszemináriumoknak adott egyfajta önálló keretet. Egy félévben több (3-6) ilyen kurzus volt meghirdetve, ezek tartásába idővel több akkori doktoranduszhallgató is bekapcsolódott (jelenleg majdnem mind tanszékünk oktatói: Bárány M. János, Farkas Tamás, N. Fodor János, Slíz Mariann, valamint Zántó Edina). A program egyes kurzusait önállóan (programos kódon vagy választható magyar szakos tárgyként) is fel lehetett venni, a programot teljesítő hallgató annak elvégzéséről programbizonyítványt kapott. A kari önálló programok a bolognai típusú rendszerrel szűntek meg. A Névtani program utolsó – már kifutó képzésben történő – órameghirdetésére így 2008 őszén került sor.

A magyar nyelvészeti tanszékek mellett működött tudtunkkal az egyetlen bölcsészeti képzés a maga idejében, amelynek – szakszemináriumként – kötelező eleme volt egy névtani kurzus teljesítése. Ez a magyar kiegészítő szakos képzés volt,

⁴ A magyar szakos képzésben akkor jól reprezentált nyelvtörténet nem jelentkezett külön programmal. A tanszékcsoporthoz 1994-ben csatlakozott a kínálathoz a Beszéd- és hangtani program is.

⁵ Egy írógéppel írott, dátum nélküli, feltehetőleg későbbi tervezet szerint ezekhez „magiszteri folytatás”-ként a következő tárgyak kapcsolódhattak volna: Családneveink, ragadványneveink; A névfejtés módszertani kérdései; Az irodalmi névadás; A nevek a térképen; Az európai névtudomány története, problémái. A megfelelő képzésforma azonban soha nem valósult meg.

amelynek természetesen Hajdú Mihály volt a képzésfelelőse (vö. KISS 2014). Ez az oktatási program ugyancsak a bolognai képzés bevezetésével szűnt meg.

7. A névtan oktatása napjainkban, a bolognai rendszerű alap- és mesterszakos képzésben. Az ELTE Magyar Nyelvtudományi és Finnugor Intézetében a BA és az MA képzések kötelezően választható tárgyainak – a korábbiakhoz képest szűkebb – keretében szerepelnek ma is névtani órák. Tanszékünknek a bolognai típusú képzés bevezetése után (2006-tól, felmenő rendszerben) is szándékában állt folytatni addigi önálló programjait. Erre a magyar alapszakhoz kapcsolódó szakirányok nem hagytak lehetőséget, ezek körét rendelet szabályozza. (Nyelvtudomány szakirány ma sincs; a rendeletben nevesített Nyelvtechnológia szakirány az elméleti nyelvészeti képzés, a Nyelvmentor az alkalmazott nyelvészet számára kínált folytatási lehetőséget.) A bolognai képzés tervezésének időszakában viszont már több tanszék, illetve szakmai csoport dolgozott ki javaslatot 50 kredit terjedelmű ún. specializációk indítására intézetünkben. A tanszék egy Nyelvtörténet és névtan, illetve egy Nyelvváltozatok specializáció keretében vitte volna tovább meglévő programjait. A túltervezett képzési kínálatot azonban szűkíteni kellett, így ezek helyett is egy Nyelv- és beszédtudomány specializáció indulhatott, melyben a magyar nyelvészeti tanszékekhez kapcsolódó különböző tudományterületek kaptak helyet.

E specializáció keretében részben a BA képzésben is oktatott diszciplínák további kurzusai (pl. a grammatikai kutatások esetében), részben az onnan akkor kiszorult tantárgyak (pl. dialektológia), s részben a korábbi magyar szakos képzéshez képest is többletet jelentő tárgyak (pl. antropológiai nyelvészet) jelennek meg. Mellettük jelenik meg – az utóbbi típushoz sorolhatóan – a névtan oktatása is. A Bevezetés a névkutatásba egyórás tantárgya előadássorozatként, az intézet névtanos oktatóival (s egy alkalom erejéig doktoranduszainak közreműködésével) valósult meg, melyet egy kétórás Névtan szeminárium követett a tanterv szerint. Néhány éve, egy kari szintű (az egyórás tantárgyakat megszüntetni kívánó) újratervezés óta ez a szeminárium képviseli tovább a szakterületet a specializációban.

A mesterszakos képzések körében jelenleg a Magyar nyelv és irodalom, valamint az Alkalmazott nyelvészet MA szakokon vannak névtani tárgyak. Az előbbi mesterszak törzsképzésében egy Nyelvtörténeti és névtani kutatások szeminárium vezeti fel a témát. Ezt a több szakirány közül választható Történeti nyelvészet viszi tovább: a Történeti névtan kurzus mellett egy Névelmélet szerepel a tantervében (a korábbi elképzelés maradványaként: eredetileg Nyelvtörténet és névtan szakirány lett volna). Az Alkalmazott nyelvészet MA mindkét szakirányán (Alkalmazott szociolingvisztika, Interkulturális nyelvészet) belül egy Alkalmazott névtan szeminárium kap helyet. Ha sikerül elindítani az – egyelőre csupán megalapítottként, azaz csak elvben létező – Nyelvtudomány mesterszakot, akkor a névtani képzés ebben kapja meg még a jelenleg nálunk elérhető legteljesebb formáját. A tervezett mesterszak törzsképzésében egy Nyelvtörténeti és névtani kutatások szeminárium készítené elő a további képzést, melyet a Dimenzionális nyelvészet szakirányon belül egy Név, társadalom, kultúra és egy Történeti névtan tantárgy képviselhetne.

8. A névtani doktori képzés az ELTE-n. A régi típusú, egyetemi doktori értekezések között is számos névtani munka készült az évtizedek során. Az újabb típusú, iskolarendszerű doktori (PhD) képzés 1994 óta létezik. A kezdetekkor az ELTE-n és Debrecenben működött önálló névtani alprogram (vö. HOFFMANN 2003: 38–39), s ez az ELTE-n ilyen formában ma is, a magyar nyelvészeti doktori program keretében működik. Az oktatás gyakorlati megvalósulási formái többször módosultak. Jelenleg egy két féléves közös alapozást, illetve egy második féléves Specializációs átvezetést követően, a második és harmadik évben zajlik az alprogram szerinti képzés. Ebben alapvetően intézetünk névkutatói vesznek részt, de adott speciális témák kapcsán más intézetek munkatársai (például az írói névadással foglalkozó hallgatóknál irodalmár kollégák) is bekapcsolódnak. A képzés tematikája rugalmas: a részt vevő doktoranduszhallgatók kutatási témái, illetve egyéb aktualitások is alakítják. Az alprogramot Hajdú Mihály alapította, egy időben Korompay Klára, majd ismét Hajdú Mihály vezette, jelenleg Farkas Tamás irányítja.

Érdekességként és tanulságai miatt teszek említést a doktori képzés eredetileg tervezett – elég részletes, irodalomjegyzékkel is ellátott, de valósággá ebben a formájában nem vált – koncepciójáról. Ez a következő tárgyakkal számolt volna: Általános nyelvészet; Matematikai statisztika nyelvészeknek; Bevezetés Magyarország történeti földrajzába; Régi magyar helynevek I–II.; Régi magyar személynévek I–II.; A tulajdonnevek szemantikája és grammatikája; Névtan és a történettudományok (történelem, régészet, etnográfia-etnológia); Névtan és nyelvföldrajz; A ragadványnevek és becéző nevek nyelvészeti és pszicholingvisztikai problémái; A helynevek gyűjtésének elméleti és módszertani problémái; A személynévek gyűjtésének elméleti és módszertani problémái; A névadás és névviselés szociolingvisztikai aspektusai; Nevek és irodalom; Szlavisztikai vonatkozások és a magyar helynevek rendszere; A régi magyar személynévek turkológiai vonatkozásai; Névtan és nyelvpolitika. (A dokumentumnak csak egykori hivatalos, angol nyelvű változata van a birtokomban; a címetek így saját [vissza]fordításomban közlöm.) A nevek és a névföldrajz, illetve a névadás szociolingvisztika vonatkozásaival foglalkozó tárgy egyébként a Dialektológiai–szociolingvisztikai alprogramnak is része lett volna.

A doktori iskolában sikeresen megvédett névtani értekezések összefoglalói a Névtani Értesítőben évi rendszerességgel jelennek meg 2005 óta (ekkor visszamenőlegesen is számba véve), más doktori iskolák hasonló tárgyú disszertációinak összefoglalóival együtt. Ezek egyfajta áttekintést is adnak a névtani doktori alprogram eddigi immár két évtizedéről. Az itt végzett hallgatók egy része tanszékünkön, más része más nyelvészeti kutatóhelyen dolgozik jelenleg is; mások a legszűkebb értelemben vett szakmán, ti. a tudományos pályán kívül találták meg hivatásukat.

9. A felsőoktatás tankönyveiről. A felsőoktatás névtani tankönyveinek hiányát többen szóvá tették az elmúlt évtizedekben, megoldás azonban nem született. A rendelkezésünkre álló különböző, átfogó igényű művek ezt a fajta hiányt nem tudják pótolni, különböző okokból. (Hajdú Mihály Általános és magyar névtana például nagy terjedelme, jellege és amiatt, hogy egy kétkötetesre tervezett munka első felét adja.) A névtan összefoglaló igényű tankönyvét leginkább több szerző együttműködésével lehetne elkészíteni (vö. HOFFMANN 2002: 17).

A tanítóképző főiskolai magyar nyelvészeti képzésnek egyébként volt hasonló célú, bár szükségszerűen meglehetősen rövid összefoglalója. KIRÁLY LAJOS írt ilyen tartalmú jegyzetet, az általa írott Névtani ismeretek című fejezet (KIRÁLY 1991, vö. PESTI 1985: 180) a főiskolai tanítóképzésben használt tankönyv részeként volt, illetve van ma is forgalomban. Az egyetemi oktatás számára készült magyar nyelvészeti tankönyvek egy részében ugyancsak kapott kisebb, önálló fejezetet a névtan. Ezt példázzák az ELTE Magyar Nyelvtörténeti, Szociolingvisztikai, Dialektológiai Tanszékéhez kötődően elkészült, a névkutatás témái iránt nyitott nyelvtörténeti, szociolingvisztikai és dialektológiai tankönyvek is (a részletes adatokra l. FARKAS T. 2014a). Érdeemes megemlítenünk azt is, hogy az ELTE olasz szakán tartott névtani speciális órák segédkönyveként FÁBIÁN ZSUZSANNA példaértékűen gazdag tartalmú és gyakorlatias, elsősorban olasz (részben magyar) nyelvű kötetet adott közre (FÁBIÁN szerk. 2001). Ennek törzsanyagát egy tematikus fejezetekre bontott, bőséges tanulmányválogatás adja; a tanulmányok mellett adatközlő jellegű cikkekkel, névszótári szócikkekkel. A közlemények java kifejezetten olasz, részben célzottan olasz–magyar tematikájú. A kötet felsőoktatási profilját erősítik a kötet végén található további hasznos összeállítások: egy, a legfontosabb szakkifejezéseket tartalmazó, olasz–magyar kétnyelvű névtani terminológiai szójegyzék, illetve szótár, valamint egy több irányba eligazító, továbbvezető névtani bibliográfia.

A magyar felsőoktatás többirányú igényeinek megfelelő, korszerű névtani összefoglaló munka elkészítése azonban a jövő egyik elvégzendő feladata.

Hivatkozott irodalom

- BANA ENIKŐ 1981. Új diákköri kutatócsoport az ELTÉ-n. *Névtani Értesítő* 6: 113–114.
- BÁRCZI GÉZA 1970. Elnöki zárászó. In: KÁZMÉR MIKLÓS – VÉGH JÓZSEF szerk., *Névtudományi előadások. II. névtudományi konferencia. Budapest 1969.* Nyelvtudományi Értekezések 70. Akadémiai Kiadó, Budapest. 393–396.
- BAUKO JÁNOS 2011. A névtudomány oktatása a Nyitrai Konstantin Filozófus Egyetem Magyar Nyelv és Irodalom Tanszékén. In: PŠENÁKOVÁ ILDIKÓ – HEGEDÜS ORSOLYA szerk., *Tudomány az oktatásért – oktatás a tudományért.* UKF, Nyitra. 37–41.
- CSOMORTÁNI MAGDOLNA 2014. A kolozsvári Babeş–Bolyai Tudományegyetem Magyar és Általános Nyelvészeti Tanszékének névtani tárgyú kéziratai. *Névtani Értesítő* 36: 185–197.
- FÁBIÁN ZSUZSANNA szerk. 2001. *Antologia di Onomastica Italiana.* Eötvös Loránd Tudományegyetem Bölcsészettudományi Kar Olasz Nyelv és Irodalom Tanszék, Budapest.
- FARKAS FERENC 1993. Főiskolai hallgatók névtani kutatásai. *Névtani Értesítő* 15: 97–100.
- FARKAS TAMÁS 2014a. Dimenzionális szemlélet a névkutatásban. Általános kérdések és a családnévkutatás példája. *Névtani Értesítő* 36: 9–22.
- FARKAS TAMÁS 2014b. In memoriam Hajdú Mihály (1933–2014). Búcsú a Névtani Értesítő alapító szerkesztőjétől. *Névtani Értesítő* 36: 313–320.
- FERCSIK ERZSÉBET 2003. Áttekintés – Névtani oktató- és kutatómunka az ELTE Tanárképző Főiskolai Karának Magyar Nyelvtudományi Tanszékén (1984–2003). In: FERCSIK ERZSÉBET szerk., *A nevekről. A névtan oktatása és kutatása az ELTE Tanárképző Főiskolai Kar Magyar Nyelvtudományi Tanszékén 1984–2003.* Krónika Nova, Budapest. 76–100.

- FERCSIK ERZSÉBET szerk. 2003. *A nevekről. A névtan oktatása és kutatása az ELTE Tanárképző Főiskolai Kar Magyar Nyelvtudományi Tanszékén 1984–2003*. Krónika Nova, Budapest.
- HAJDÚ MIHÁLY szerk. 1991. *Dolgozatok az írói névadásról I*. Magyar Névtani Dolgozatok 93. ELTE Magyar Nyelvészeti Tanszékcsoport Névkatató Munkaközössége, Budapest.
- HAJDÚ MIHÁLY 2003. *Általános és magyar névtan. Személynevek*. Osiris Kiadó, Budapest.
- HAJDÚ MIHÁLY 2006. A magyar névtudomány budapesti sorozatairól: Magyar Személynévi Adattárak, Magyar Névtani Dolgozatok. *Névtani Értesítő* 28: 217–230.
- HAJDÚ MIHÁLY 2008. Visszaemlékezés a Névtani Értesítő indulására. *Névtani Értesítő* 30: 157–166.
- HOFFMANN ISTVÁN 2002. A magyar névkutatás az ezredfordulón. In: HOFFMANN ISTVÁN – JUHÁSZ DEZSŐ – PÉNTEK JÁNOS szerk., *Hungarológia és dimenzionális nyelvszemlélet. Előadások az V. Nemzetközi Hungarológiai Kongresszuson (Jyväskylä, 2001. augusztus 6–10.)*. K. n., Debrecen–Jyväskylä. 9–22.
- HOFFMANN ISTVÁN 2003. *Magyar helynévkutatás 1958–2002*. A Magyar Névarchívum Kiadványai 7. Debreceni Egyetem Magyar Nyelvtudományi Tanszék, Debrecen.
- JUHÁSZ DEZSŐ 2010. Emlékezés Mező Andrásra. In: P. LAKATOS ILONA – SEBESTYÉN ZSOLT szerk., *Emlékkönyv Mező András tiszteletére*. Bessenyei Könyvkiadó, Nyíregyháza. 19–22.
- KIRÁLY LAJOS 1991. Névtani ismeretek. In: A. JÁSZÓ ANNA szerk., *A magyar nyelv könyve*. Trezor Kiadó, Budapest. 495–520.
- KISS JENŐ 2014. Interjú Hajdú Mihállyal. *Névtani Értesítő* 36: 325–343.
- MEZŐ ANDRÁS 1981. Földrajzinév-kutatásunk helyzete és feladatai. In: HAJDÚ MIHÁLY – RÁCZ ENDRE szerk., *Név és társadalom. A III. Magyar Névtudományi Konferencia előadásai (Veszprém, 1980. szeptember 22–24.)*. A Magyar Nyelvtudományi Társaság Kiadványai 160. Magyar Nyelvtudományi Társaság, Budapest. 85–99.
- CS. NAGY LAJOS 1985. A Budapesti Tanítóképző Főiskolán folyó névtani gyűjtőmunkák. In: BÉKÉSI IMRE szerk., *Név és névkutatás. Az Inczeffi Géza halálának 10. évfordulóján rendezett emlékülés előadása (Szeged, 1984. április 13–14.)*. A Magyar Nyelvtudományi Társaság Kiadványai 160. Magyar Nyelvtudományi Társaság, Budapest. 119–125.
- ÖRDÖG FERENC 1982. Der Eigennamen im Unterricht. *Onoma* 26: 215–216.
- ÖRDÖG FERENC 1983. A „Bevezetés a személynevek vizsgálatába” című speciális kollégium programja és tapasztalatai az ELTE Bölcsészettudományi Karán. *Névtani Értesítő* 8: 90–100.
- PESTI JÁNOS 1985. Tegyük többet a névkutatók nevelése érdekében! In: BÉKÉSI IMRE szerk., *Név és névkutatás. Az Inczeffi Géza halálának 10. évfordulóján rendezett emlékülés előadása (Szeged, 1984. április 13–14.)*. A Magyar Nyelvtudományi Társaság Kiadványai 160. Magyar Nyelvtudományi Társaság, Budapest. 179–184.
- VARGA JÓZSEFNÉ 2011. Interkulturalitás a névtan tanításában. In: KOVÁTS-NÉMETH MÁRIA szerk., *Globális problémák – alternatív megoldások határon innen és túl*. Nyugat-magyarországi Egyetem Kiadó, Győr. 21–29.
- ZELLIGER ERZSÉBET 1971. A magyar nyelvészeti tudományos diákköri munka néhány módszertani kérdése. In: HAJDÚ MIHÁLY – PUSZTAI FERENC szerk., *A magyar nyelv kutatásának és oktatásának módszertani kérdései. (Tanulmánygyűjtemény).* [Benkő Loránd

születésének 50. évfordulójára munkatársai és tanítványai]. Nyelvtudományi Dolgozatok 6. Eötvös Loránd Tudományegyetem, Budapest. 205–214.

FARKAS TAMÁS
Eötvös Loránd Tudományegyetem